

LEKCJE O CZŁOWIEKU
Klasyka na nowo odczytana

SŁOWA KLUCZE

Potopu Henryka Sienkiewicza

DR HAB. MAGDALENA ZAWISŁAWSKA

CZYM SĄ SŁOWA KLUCZE?

Pojęcie to wprowadził do językoznawstwa francuski semantyk Pierre Guiraud w latach 50. XX wieku. Zdefiniował on słowa klucze jako **wyrazy, których częstość występowania (czyli frekwencja) w badanym tekście lub u danego autora jest wyższa niż w języku ogólnym.**

Słowa klucze od tego czasu są bardzo często wykorzystywane w badaniach **nad językiem określonych tekstów, stylem autorów, epok literackich czy określonych odmian polszczyzny.** Na przykład Teresa Skubalanka do słów kluczy liryki miłosnej Juliusza Słowackiego zaliczyła takie wyrazy, jak serce, łza, miłość i kochać. Z kolei Teresa Błaszczewicz za słowa kluczowe Wesela Stanisława Wyspiańskiego uznała: serce, krew, sen, duszę, ducha, konia, wicher, słuch, złoty oraz spać.

ANALIZA SŁÓW KLUCZY POTOPU

Plik z tekstem powieści, pobrany ze strony Wolne lektury został wgrany do **Korpusomatu**. Jest to bezpłatne narzędzie dostępne na stronie internetowej **korpusomat.pl**. Pozwala ono w prosty sposób stworzyć własny korpus, czyli zbiór tekstów, w którym wyrazy zostały oznakowane fleksyjne i sprowadzone do formy hasłowej (takiej jak w słowniku). Po przekształceniu Potopu na korpus można było za pomocą narzędzi statystycznych stworzyć listę słów kluczowych.

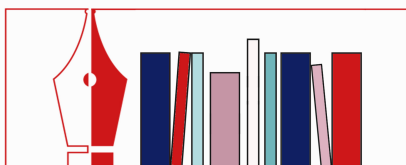
Na liście pierwszych dziesięciu słów kluczy wyrazem o najwyższej frekwencji i istotności w Potopie jest rzeczownik **pan** (Sienkiewicz użył go aż 4136 razy), następnie czasownik **rzec** (1856 użyć), nazwa własna **Kmicic** (z frekwencją 1735), czasownik **począć** (1016 użyć), rzeczownik **król** (pojawia się 941 razy), rzeczownik **Bóg** (883 użyć), rzeczownik **koń** (820 wystąpienie), rzeczownik **książę** (pojawia się 712 razy), rzeczownik **Szwed** (707 użyć), i wreszcie nazwa własna **Wołodyjowski** (683 wystąpienie).

TEMATYKA POWIEŚCI

Słowa klucze nakreślają główny temat powieści — czyli walkę Polaków z najazdem szwedzkim — na przykład przymiotnik szwedzki (552 wystąpienie), rzeczowniki żołnierz (688 użyć), chorągiew (pojawia się 460 razy), szlachta (444 użyć), wojsko (użyte 569 razy), hetman (431 wystąpienie) czy nieprzyjaciel (pojawia się 392 razy). Inne wyrazy z listy słów kluczowych, które współtworzą pole tematyczne walki to: nieprzyjaciel, szabla, oficer, piechota, krew, bitwa, rozkaz, bić, ogień, obóz, wojna.

BOHATEROWIE POTOPU Z PERSPEKTYWY SŁÓW KLUCZY

Z listy słów kluczy wynika, że najważniejsi bohaterowie Potopu to w zasadzie **tylko mężczyźni**: na czele listy jest oczywiście **Andrzej Kmicic** — jego nazwisko Kmicic pojawia się w powieści 1735 razy, imię Andrzej 425 razy, a jego przydomek — Babinicz ma frekwencję 190 wystąpienie. Również wysoko na liście mamy pułkownika **Michała**

LEKCJE O CZŁOWIEKU

Klasyka na nowo odczytana

Wołodyjowskiego, wśród słów kluczowych znajdują się również rzeczowniki rycerz (w połączeniu mały rycerz) oraz Michał, odnoszące się także do Wołodyjowskiego. Ważną postacią Potopu jest **Onufry Zagłoba**, którego nazwisko w powieści pojawia się 672 razy. Nazwa własna **Oleńka** jest dopiero 36 na liście słów kluczowych z zaskakująco niską frekwencją 327 użyc.

WARTOŚCI Z PERSPEKTYWY SŁÓW KLUCZY

Wśród **nazw aksjologicznych**, czyli takich, które odnoszą się do wartości, najwyżej na liście znajduje się słowo **Bóg**, nieco niżej panna – odnosząca się najczęściej do Maryi w połączeniu Najświętsza Panna. Zatem wiara, religia katolicka jest bardzo istotna dla bohaterów powieści. Wystarczy przypomnieć, że jednym z centralnych wydarzeń opisanych w Potopie jest obrona Częstochowy, czyli najważniejszego ośrodka kultu maryjnego w Rzeczypospolitej. Kolejne dwa słowa klucze nazywające wartości to **ojczyzna** (z frekwencją 335 użyc) oraz **Rzeczpospolita** (269 wystąpień). Patriotyzm jest niewątpliwie bardzo ważnym motywem w powieści – Sienkiewicz prezentuje różne postawy wobec wierności ojczyźnie — mamy tu i zdrajców kraju (bracia Radziwiłłowie, Radziejowski, Opaliński) i patriotów (Wołodyjowski, Skrzetuski, Zagłoba). Niejednoznaczną postacią jest Andrzej Kmicic, który najpierw, zmanipulowany przez księcia Janusza Radziwiłła, przysięga trwać przy jego boku i nie dołącza do buntu pułkowników w Kiejdanach, ale potem rehabilituje się jako Babinicz, broniąc Częstochowy oraz króla Jana Kazimierza.

NAJWAŻNIEJSZE ZWIERZĘ W POTOPIE

Z analizy słów kluczy dowiadujemy się także, jak ważnym zwierzęciem dla bohaterów Potopu jest **koń**. Rzeczownik koń jest na 8 pozycji na liście słów kluczowych i ma aż 820 wystąpień w powieści. Ważnym momentem w powieści jest na przykład próba sprzedaży pięknego konia bojowego Bogusławowi Radziwiłłowi przez Andrzeja Kmicica, podczas której pułkownik planuje uprowadzić księcia.

WYRAZY CHARAKTERYSTYCZNE DLA STYLU HENRYKA SIENKIEWICZA

Henryk Sienkiewicz bardzo często używa czasowników **rzec** (1856 wystąpień) oraz **odrzec** (446 użyc). Jego ulubione rzeczowniki to **ręka** (1020 wystąpień), **oko** (użyte 941 razy), **głowa** (pojawia się 697 razy) oraz **chwila** (z frekwencją 788).

Czeka znowu na jego wyznanie – długo, tęsknie. Ale on nie powiedział jej nigdy ani słowa! Ani jednego westchnienia, ani jednego półśłóweczka! (...) Jakże mógł ośmielić się na wyznanie miłosne, jej, pannie z „domu” siedleckiego, on, biedny kancelista z „Pałaty”, a nadto pochodzący z chłopów podlaskich czy tam z jakiejś drobnej zagonowej szlachty. Toteż milczał, aż się domilczał! Przyjechał Seweryn i wydano ją bez gadania. [s. 20]

FUNDACJA
JĘZYKA POLSKIEGO

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu
„Kultura w sieci”